

М. ЗЕРОВ: ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ

Л. В. Турчина

Національний університет "Запорізька політехніка"

lturchina@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-5550-1943>

Ключові слова: М. Зеров, навчання, світогляд, Діаріуш, Лупа Грабуздов.

Стаття висвітлює питання становлення особистості й формування світогляду видатного українського мислителя Миколи Зерова. Встановлено, що більшість навичок дитина здобуває у дитинстві. М. Зерову була притаманна захопленість географією та історією. Згодом він став студентом історико-філологічного факультету Київського університету св. Володимира. Здобувши кваліфікацію, поїхав до Златопілля викладати історію та давні мови. Революційні події повернули М. Зерова до столиці, в якій він провів наступні три роки.

M. ZEROV: THE FORMATION OF THE NATIONAL-PATRIOTIC THINKING

L. Turchina

Zaporizhzhia Polytechnic National University

Key words: M. Zerov, studies, thinking, Diariusz, Lupa Grabuzdov.

Mykola Zerov (1890-1937) was the leading representative of the Ukrainian intellectuals. The article looks into the research of his formation of the national-patriotic worldview. He was born in a village and raised in a large family of teacher K. Zerov. Mykola learned to read early, from the childhood. Among school subjects he preferred history and geography. He studied in Okhtyr Men's Gymnasium, and since the autumn of 1903 – the First Kyiv Gymnasium. As the boy liked to study, his further path was determined – Kyiv's University of St. Volodymyr. The patriotic position of M. Zerov was showed studying at the Faculty of History and Philology. Already in his student years – he founded the Krolevets community and wore a national shirt. After successfully defending his diploma, he graduated from the Zlatopil Men's High School as a teacher of history and ancient languages. The young teacher quickly found common ground with the students, managing to make a fascinating story with the most urgent topic. His emplacement coincided with the outbreak of the First World War, from which he was released due to a defect in sight. However, this did not prevent the teacher from joining his students in circles, organizing their participation in concerts to help the army. In view of the revolutionary events in Kyiv, M. Zerov immediately left Zlatopil and left for the capital. There he was a teacher at the Second Kyiv Men's High School. Some of his students took the part in the famous Battle of Kruty in 1918. An interesting part of M. Zerov's initial activity was his work in the circle formed around G. Narbut. The poet played a significant role in inventing an interesting figure of Ukrainian literary critic Lupa Grabuzdov. It is mentioned that the M. Zerov's patriotic thinking was formed already before the First World War. He was able to complete his higher education, to be divided into teaching, and later to come to Kyiv. In the capital the whirlwind of the revolutionary struggle took place.

*Треба дивитися на час, в якому живеш,
і на обставини, які тебе оточують.*

Б. Бенюк

Микола Зеров (1890-1937) представляв тодішній неофіційно-традиційний Київ. Він, позапартійний, тікаючи від сучасних йому політичних обставин, занурив себе у вивчення античних авторів, здійснюючи їх неперевершені переклади¹. Тодішній перебіг подій суспільно-політичного життя України – революція 1905 р., столипінська реформа, Перша світова війна, ре-

волюційні події 1917-1920 рр. призвів до прагнення та вияву активної громадянської позиції митця.

Саме тому метою даної статі є дослідження процесу формування світоглядних орієнтирів М. Зерова; з'ясування причин, обставин, які призвели до формування та усвідомлення чітких українофільських настроїв та поглядів.

Персональне значення М. Зерова, у подальшому беззаперечного лідера групи неокласиків, призвело до появи низки розвідок та критичних статей ще за його життя. Погляди на перспективи розвитку української культури згодом отримали свою історіографічну традицію. Після десятиліть замовчувань одними з перших були лі-

¹ Брюховецький В. У справі професійного перекладацтва із запізненням // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен", 2006. С. 70-71.

тературознавці. До наукового обігу після реабілітації у 1958 р. повернули фігуру М. Зерова у майже повному обсязі. Слід зауважити, що кращі представники сучасного вітчизняного літературознавства та історії впритул наблизилися до досконалого викладу, майстерно вписуючи постаті митців в історичний контекст сучасної їм доби¹.

Джерельне забезпечення означеної проблеми є доволі солідним. Це відстежується за тогочасними партійними документами², різноманітними публікаціями у тодішній пресі³, листами⁴, щоденниками⁵, матеріалами судових справ⁶, згодом, й мемуарною літературою⁷. При цьому оці-

нка джерел має контрверсійний характер – якщо односторонні та й просто адекватні сучасники схвально відгукуються про позицію М. Зерова, то протилежний табір представлений ідеологічно витриманими прибічниками "лінії партії". Останні категорично не сприймають думок, виголошених митцем.

Як відомо, на становлення світогляду будь-якої людини впливають багато чинників, але більшість з них родом з дитинства. М. Зеров належав до покоління тих людей, які встигли до революції 1917 р. вивчитися, отримати диплом й призначення на перше місце служби. М. Зеров походив з родини, яка мешкала у регіоні західно-слобідської України⁸. За звичайних часів він мусив зростати, формуватися й дорослішати, як і більшість належних до його покоління талановитих діячів.

Дитинство М. Зерова пройшло у родинному колі багатодітної сім'ї вчителя місцевої двокласної школи повітового містечка Зіньків на Полтавщині. Його батько – Кость Іраклійович походив з Ніжинського повіту Чернігівщини. Мати – Марія Яківна була з козацького роду Яресків з під Диканьки. Цей рід активно доводив своє дворянство. Крім Миколи у родині було п'ятеро дітей, серед яких Михайло та Дмитро – теж видатні особистості свого часу. У родині спілкування відбувалося російською мовою, а українська панувала на вулиці. Зі своєю служницею Марія Яківна розмовляла українською.

Значно пізніше дружина М. Зерова, Софія Федорівна, згадувала, що "у Зінькові, де жили батьки чоловіка, у них був невеличкий будиночок із садом. Батько його був людиною широко освіченою, розумною, доброзичливою й тактовною, мати була іншого складу, в чоловікові справи не надто вглядалася, натомість пильнувала господарства й виховання дітей"⁹.

Микола доволі рано навчився читати – у 4 роки. 1900 р. М. Зеров вступив до Охтирської гімназії¹⁰, де одним з його однокласників був Павло Губенко, у майбутньому відомий український гуморист Остап Вишня.

Існувала родинна забава: товариші закривали Миколу у кімнаті й через зачинені двері за допомогою довідника питали у нього, де знаходиться той чи інший населений пункт, яка в ньому кількість мешканців. Відповіді хлопця

¹ Рильський М. Микола Зеров – поет і перекладач // Збірник творів у двадцяти томах. Том 13. К. 1986. С. 474-486; Невська Ю.В. М. Хвильовий та М. Зеров як теоретики літературного відродження // М. Хвильовий. Проблеми творчості. Тези доповідей міжвузівської наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження письменника. Харків. ХДПІ. 1993. С. 10; Київські неокласики: Антологія. К. Смолоскип. 2015. 920 с.; Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. Терен. 2006. 368 с.; Петров В. Діячі української культури – жертви більшовицького терору. К. Воскресіння. 1992. 80 с.; Цалик С.М., Селегей П.О. Таємниці письменницьких шухляд: Детективна історія української літератури. 2-ге вид. К. Наш час. 2011. 352 с.; Андреев В. Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого: Монографія. Дніпропетровськ. Герда. 2012. 476 с.; Шкандрий М. Модерністи, марксистки і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років. К. Ніка-Центр. 2015. 384 с.

² Центральний державний архів вищих органів влади та державного управління України (ЦДАВО України). Ф.5. Оп.2. Спр.2712; Ф.166. Оп.4. Спр.180; Оп.10. Спр.1374. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф.1. Оп.20. Спр.1852. Спр.2018. Центральний державний архів кіно-фото-фоно документів України (ЦДАКФФД України). 3-186036 (М. Зеров) тощо.

³ Буревій К. Європа чи Росія: шляхи розвитку сучасної літератури. Москва. Накладом автора. 1926. 40 с., Ган Я. Під гучні оплески присутніх // Пролетарська правда. 1933. 10 грудня (№273 (3585)). С. 4; Щупак С. Проти націоналізму в літературі // Комуніст України. 1933. 22 липня (№181); Зеров М. Європа – просвіта – освіта – лікнеп // Життя і революція. 1925. №6-7. С.68-71; Пилипенко С. Шмат останній // Культура і побут. 1926. 4 квітня; Смик П. Про творців, "читабельність" і те, що статистика в літературі річ гарна, але не завше, а демагогія і підтасовка зовсім – ні // Культура і побут. 1925. 9 квітня тощо.

⁴ Зеров М. Лист до Сергія Єфремова // Зеров М. Вибрані твори. К. Смолоскип. 2015. С.660; Хвильовий М. Листи до М. Зерова // Хвильовий М. Твори: У 2 тт. Т. 2. С. 840-881; Листи М. Зерова // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.169. Арк.1-3.

⁵ Єфремов С.О. Щоденники, 1923-1929. К. ЗАТ "Газета "Рада". 1997. 848 с., Щоденник Аркадія Любченка. Львів-Нью-Йорк. 1999. 383 с.

⁶ Архів служби безпеки України. Д.№48570 фп. Т.1 (протоколи допросов Зерова Н.К.).

⁷ Зеров Д. Микола Зеров (До 80-річчя з дня народження) // Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Ф.28. Оп.1. Од.зб.189. Арк. 13; Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". 2006. 368 с.; Корж О. Еллан-Блакитний, Семенко, Сосюра, Хвильовий та інші // Прапор. 1989. №1. С.53-88; Костюк Г. Зустрічі і прощання. Книга перша. Едмонтон. 1987. 743 с.;

Смолич Ю. Розповідь про неспокій. К. Радянський письменник. 1968. 286 с.

⁸ Маслійчук В. Слобідська Україна. К. 2008. С. 65-69.

⁹ Білокінь С. Микола Зеров // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". С. 209.

¹⁰ Зеров Д. Микола Зеров (До 80-річчя з дня народження) // Життя і слово. 1970. 25 травня // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.189. Арк. 13.

завжди були блискучими¹. У шкільній освіті М. Зеров надавав перевагу історії та географії. Він завжди з великою вдячністю згадував батька, який прищепив йому ще з юнацьких років любов до античних мов і літератур².

Навчання в Охтирській гімназії – "непоказному" навчальному закладі³ тривало недовго – вже восени 1903 р. М. Зеров, через перехід батька на іншу роботу, сам приїхав до Києва, де був прийнятий після співбесіди з директором Є. Безсмертним⁴ до Першої київської гімназії.

Здобуття класичної освіти остаточно визначило характер подальшої діяльності М. Зерова. По закінченні гімназії він став студентом історико-філологічного факультету Київського університету Святого Володимира. Таке традиційне, як для університетів імперської доби, поєднання виглядає цілком логічним, оскільки фахівці обох напрямків предметом досліджень здебільшого мають те, що вже відбулося в суспільному середовищі, хіба що використовують задля аналізу й фіксації подій дещо відмінні для кожної галузі методи.

До речі, саме в університеті М. Зеров носив вишиванку підперезану червоним, натомість переважна більшість студентів вдягалася у форму. Якраз М. Зеров виступив ініціатором заснування кролевецького земляцтва й виявляв активну національну позицію⁵.

Показово, що М. Зеров-студент спеціалізувався спочатку з історії під керівництвом приват-доцента, а згодом професора В. Данилевича (1872-1936)⁶. Крім того, В. Данилевич вважається одним з фундаторів археології як спеціальної історичної дисципліни, за його конспектами лекцій був складений перший в Російській імперії підручник з археології. Він належав до так званої київської школи руської історії, засновником якої є В. Антонович (1834-1908). Дипломна робота М. Зерова, написана під керівництвом В. Данилевича, була присвячена козацькому літопису Григорія Граб'янки⁷ й захищена у чудовий спосіб.

Можна припустити, що українофільські погляди наукового керівника потрапили вже на підготовлений ґрунт й утвердилися у його студента. Отже, естафету національно-свідомих українців М. Зеров перейняв спочатку безпосередньо від блискучої поетеси Лесі Українки, яка на початку ХХ ст., товаришуючи з родиною Зерових, навідувала їх⁸, а згодом долучив до цього національну традицію іншої гілки – історичної, через посередництво В. Данилевича від В. Антоновича.

1912 р. з'явилися друком перші статті та рецензії М. Зерова в журналі "Світло", газеті "Рада". У цілому М. Зеров був достатньо здібним студентом, і те, що його не лишили в університеті, пов'язував тільки з відсутністю протекції⁹. З 1 серпня 1914 р. за наказом попечителя Київського навчального округу М. Зерова призначили викладачем історії до Златопільської чоловічої, а з жовтня 1916 р. – ще й жіночої гімназії¹⁰.

Паралельно М. Зеров займався й літературознавчою діяльністю. Про це знаємо з листа до С. Єфремова від 7 червня 1914 р., в якому молодий науковець просить знаного метра допомогти йому з біографічним матеріалом щодо Івана Франка. З усією можливою ввічливістю М. Зеров пояснює, чому потурбував С. Єфремова – він погодився написати популярну біографію І. Франка для видавництва "Криниця"¹¹. І через це, опинившись у складному становищі, мусить звернутися по допомогу до нього.

Війна і влади, які змінювалися калейдоскопічно, оминули М. Зерова з причини поганого зору. У себе удома у Кролеві він стояв на обліку як «ратник ополчення І разряда»¹². Такі люди, передбачалося мали пільги на призов, й саме тому М. Зеров до армії не потрапив¹³.

Тим часом М. Зеров опинився у Златопіллі (частина сучасного містечка Новоград на Черкащині). З великою приязню згадував його батька М. Рильський. З огляду на те, що Кость Іраклійович відвідував виклади молодих вчителів й

⁸ Галушко В. Зерови // Зоря Полтавщини. – 1971. – 30 травня.

⁹ Білокінь С. Микола Зеров // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". С. 215.

¹⁰ Трудовой список Зерова Николая Константиновича // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.172. Арк. 4.

¹¹ Зеров М. Лист до Сергія Єфремова // Зеров М. Вибрані твори. К. Смолоскип. 2015. С.660.

¹² Король О. Златопільська гімназія: історія та сучасність. Режим доступу: <http://rius.kiev.ua/journal/5/korol>.

¹³ Ополчение государственное. Режим доступу: <https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%AD%D0%A1%D0%91%D0%95%D0%9E%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B>

¹ Зеров Д. Микола Зеров (До 80-річчя з дня народження) // Життя і слово. 1970. 25 травня // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.189. Арк. 13.

² Білокінь С. Микола Зеров // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". С. 209.

³ Історія міст і сіл УРСР. Сумська область. К. 1973. С. 431.

⁴ Трудовой список Зерова Николая Константиновича // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.172. Арк.1-4.

⁵ Білокінь С. Микола Зеров // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". С. 214.

⁶ Данилевич Василь Євтимович. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23436

⁷ Зеров Д. Микола Зеров (До 80-річчя з дня народження) // Життя і слово. 1970. 25 травня // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.189. Арк. 13.

часто сам давав зразкові уроки, М. Рильський робить висновок: "Можливо, саме від батька успадкував Микола неабиякий педагогічний хист"¹. Цікаво, що крім історії йому довелося викладати там й давні мови. На думку В. Панченка, його очікувало звичайне життя пересічного вчителя. Хоча насправді цей навчальний заклад мав добру славу. Він користувався популярністю серед місцевої знаті, нащадки яких вчилися саме у Златопіллі. Закінчили її В. Винниченко, П. Филипович, Б. Лятошинський².

Учні з приємністю згадували свого вчителя, оповідали, що він умів перетворити сухі й нудні теми на захоплююче дійство. Через свою зовнішність він отримав показове прізвисько – "Пупсик" – низенький на зріст, зі світлою чуприною й, головне, рум'янець на щоках! Мешкав М. Зеров у Златопіллі по вул. Дворянській, 41. Помешкання його прикрашав великий фікус.

Коли відбувалися спортивні змагання, М. Зеров виходив на бігову доріжку разом зі старшими гімназистами. А ще майбутній митець був палким шанувальником конькобіжного спорту й займався ним регулярно.

Викладання в гімназії співпало з подіями I Світової війни. Учні гімназії організовувалися у гуртки, метою діяльності яких була допомога фронту. Активну участь у таких заходах брав і М. Зеров.

В. Панченко наголошує на інтимному зв'язку М. Зерова з вчителькою французької мови Валерією Арсентьєвою. Літературознавець вважає, що саме їй були присвячені тонкі ліричні сонети златопільської доби. Він, відповідно до текстів творів М. Зерова, встановлює хронологічні межі роману – 1915-1917 рр. Називали її поміж собою "попівна з Волині", і за кілька років М. Зеров, вже з Баришівки, їздив разом з нею до її батьків³.

Прийшла осінь 1917 р. й М. Зеров несподівано кидає все, й прямує до столиці, не зважаючи на навчальний рік, що вже розпочався⁴. З кінця вересня 1917 р. і до жовтня 1920 р. він учительє у Другій Київській гімназії імені Кирило-

Мефодіївського братства⁵, а також виконує обов'язки секретаря гімназійної педагогічної ради⁶. Вочевидь, він був одним з тих, хто належним чином вплинув на патріотичне виховання гімназистів, кілька з яких взяли участь у битві під Крутами, ставши героями. У вшануванні померлих на цвинтарі, ймовірно, саме М. Зеров порівняв загиблих гімназистів під Крутами з героями Тернопілля⁷.

Показовим видається графік життя молодого митця: 1918-1920 рр. М. Зеров викладав українознавство в Архітектурному інституті, беручи участь у нарадах учбової комісії, не покидаючи викладання у гімназії. Крім того, були засідання в Академії наук, на бібліотечних курсах Наркомосу, інколи доводилося підпрацьовувати ще в одній гімназії, 1920 р. М. Зеров був задіяний на курсах підвищення кваліфікації для вчителів трудових шкіл. 15 липня 1919 р. гімназійна рада прохала звільнити його від Всеобуча⁸.

Цікавинкою цього часу була активна творча діяльність – М. Зеров увійшов до елітарного гуртка діячів української культури, що збирався навколо Георгія Нарбута. До складу гуртка входили провідні культурні діячі того часу – Павло Зайцев, Павло Тичина, Лесь Курбас, Вадим Модзалевський – молоді та енергійні люди. Сучасні дослідники називають цей гурток – ложею Нарбута. Не маючи ні статуту, ні жодних організаційних документів, група складала "Діаріуш подій звичайних і наглих, в помешканню вельможних пана Голови Архівного Вадима Модзалевського і пана Кунштпрофесора Юрія Нарбута трапляючихся, а також визитай особ поважних і зацних запис в собі маючий Року Божого 1918 серпня 10 розпочатий у Києві"⁹.

Принагідно хочеться зупинитися на сюжеті, цілком пов'язаному з діяльністю цієї "ложі". Тим більше, що і сам М. Зеров свого часу з величезним задоволенням згадував ці зустрічі. Саме як "непретензійно-веселого і без застережень талановитого, як співробітницький круг "Нашого минулого" з його трьома стовпами – Г.І. Нарбутом, П.І. Зайцевим,

¹ Білокінь С. Микола Зеров // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". С. 209.

² Панченко В. Николай Зеров: три лета в Златополе // День (Київ). 2002. 25 октября. Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/ru/article/ukraina-incognita/nikolay-zerov-tri-leta-v-zlatopole>

³ Панченко В. Николай Зеров: три лета в Златополе // День (Київ). 2002. 25 октября. Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/ru/article/ukraina-incognita/nikolay-zerov-tri-leta-v-zlatopole>.

⁴ Трудовой список Зерова Николая Константиновича // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.172. Арк. 4.

⁵ Трудовой список Зерова Николая Константиновича // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.172. Арк. 4.

⁶ Білокінь С. Микола Зеров // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". С. 217.

⁷ Білокінь С. Микола Зеров // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". С. 217.

⁸ Білокінь С. Микола Зеров // Наш сучасник Микола Зеров. Луцьк. ВМА "Терен". С. 217.

⁹ Панченко В. "Ложа" Нарбута // Український тиждень. 2014. 29 червня. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/History/112656>

В.Л. Моздалевським – та неперіодичними на помешканні Г.І. Нарбути сходинами"¹.

Її представники вигадали прецікавий образ свого часу – Лупу Грабуздового². Усе почалося з того, що Г. Нарбут придбав на подільському ринку перстень, який містив зображення силуету млина з сердоліковою печаткою. Крім малюнку та девізу "Бог моя надежда, он нам помогает", було вигравіювано ім'я власника: «Л. І. Грабуздов». Це чудернацьке прізвище дуже сподобалось Г. Нарбутові, він створив уявний портрет цієї особи і зробив її центральною фігурою "Діаріуша". В. Модзалевський, відомий історик, який кваліфікувався на історіях родин, створив Лупі Юдовичу Грабуздову родовід, аж від часів Визвольної війни. Так і "народився" Лупа Грабуздов, неслужащий дворянин із маломаєтних пирятинських.

Г. Нарбут намалював його родинне дерево. М. Зеров написав барокові вірші Грабуздова, найвідоміший з яких "Елегія Грабуздовська – умовчання мелниці фамилної"³. Нарис історії роду Грабузових у прихованому вигляді містить реєстр авторського колективу образу. "Як ми бачимо, майже усі присутні є потомками тих осіб, яких нам приходилося згадувати у цій статті, зазначаючи ті або інші відношення до Грабузденків, Грабуздовів та Грабуздовських. Для нас звідси ясно, що наші сьогоднішні збори не є випадковими: очевидно, предки живуть в нас, і ми живемо в них і, таким чином, те, що нас усіх об'єднує, є чимось сталим, повним значіння і змісту. Це – любов до нашого минулого, до нашої культури, до усіх тих, хто раніше працював для неї і хто й тепер іде тим же шляхом", – цей промовистий висновок "літописця роду" увиразнює головні завдання містифікаторів.

У "Діаріуші" знаходимо, наприклад, такі записи: "Приїхав пан Грабуздов і оселився в помешканні без дозволу пана Нарбути. Реєнт домової канцелярії Вадим Модзалевський"⁴. Цю блискучу містифікацію автори довели до кінця – у пресі з'явилось повідомлення про те, що "29 серпня 1918 року в с. Грабуздовці Пирятинського повіту упокоївся на 87 році свого життя Лупа

Юдич Грабуздов"⁵. Особливе ставлення до цієї персони ("Діаріуш" переховували під час денікінських погромів як особливо дорогий рідчизну, що це швидше було уособлення минулого у собі, спадку предків, не завжди потрібного, але дорогого).

Збірник пам'яті Лупи Грабуздова, що мав вийти у видавництві «Друкар», повинен був містити статті про рід, життєву та літературну кар'єру Лупи Грабуздова, спогади про нього, його мемуари, вірші, наукові твори. На Г. Нарбути покладалося виконання усієї графіки видання (обкладинка, заставки й кінцівки, портрети Лупи, силуети його приятелів – усіх учасників містифікації). М. Зерову мав належати літературний елемент, на сьогодні відомі дві його поезії від імені Л. Грабуздова. Також збереглися пародії Лупи Грабуздова на тогочасних літераторів⁶.

Ця містифікація була тривалою – нарбутівське коло буквально жило нею: пишучи староукраїнською запрошення на гостину, з посиланнями на працю Грабуздова про бенкети, імітуючи шрифт стародруків у приватному листуванні (М. Зеров до Ф. Ернста), ведучи "Діаріуш" – і зупинилась лише із майже одночасною смертю Г. Нарбути та В. Модзалевського.

Осердям цієї містифікації було відтворення у бурхливій часі початку ХХ ст. сталого світу української шляхетської садиби, де, попри нові віяння, все ще рудиментарно зберігалось бароко: "Мосці(і)вий пане, нам велце ласкавий приятелю й особливий доброд(і)ю, В прийдучую дасть ли Бог? дочекати суботу од числа на дат(і) положоного постановилисьмо бенкетом літератським 89-ті роковини з дня народження славетного піити, зацного пана Лупи Грабуздова, з урочистостю належною одзначити, которій акт розпочатися має о годині по заході сонця 9-й, скінчитися ж о 9-й ранку на провулку Георгієвському в домі ч. 11, пом. 3. О що по-друге и по-третє повідомивши і звиклий наш приятельський уклон в ласку вашмосць пана заславши, ласці неодмінній і приязні вашмосці пана ся залицяючи, зостаємо вашмосці м'пану во всім зичливіє брати і слуги поволніє. В Києві, Року Божого 1920-го Місяця Березоля в 24-й день".

Містить примітку: "Для сонливих NB: Бд(і)ніє бенкетное всенощное одправуючи рач, пане добродію, вдома добре виспатися: куняти-бо й позіхати незвиклою єсть річчю в товаристві персон зацних. Ут(і)кання ж до схід сонця з бесіди

¹ Зеров М. Мої зустрічі з Г.І. Нарбутом [Електронна копія] // Бібліологічні вісті. 1927. №1. С.102-105. Режим доступу: <https://elbib.nlu.org.ua/object.html?id=8030>

² Лупа Грабуздов. Режим доступу: http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/use/second_book/part2.pdf. С. 866.

³ Зеров М. На умовчання мелниці фамилної. Режим доступу: www.s-bilokin.name/Culture/NarbuttDiariusz/FamilyMill.html

⁴ Панченко В. Микола Зеров у "сторозтерзаному" Києві (1917-1918) (із майбутньої книжки) // Слово і час. 2014. №10. С.44-53. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/150056/06-Panchenko.pdf?sequence=1>.

⁵ Національний художній музей України / National Art Museum of Ukraine. Режим доступу: <https://www.facebook.com/namu.museum/posts/10155563198848144/>.

⁶ Книгарь. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%8C>.

товариської – господарі превратно витлумачити можуть: якими шлунку хворобу яку од страв бенкетних зазнану"¹.

Продовжуючи викладати курс історії української культури в Архітектурному інституті², він співпрацює з критико-бібліографічним місячником "Книгар". Спочатку як співробітник, а з 1919 р. й до закриття журналу навесні 1920 р. як головний редактор. Часопис містив статті літературознавчої тематики, розраховані на широке коло читачів, серед його рубрик - "Історія", "Театр і п'єса", "Мистецтво", "Політико-агітаційна література" тощо. На сторінках можна було отримати відомості про літературне життя України ("звістки та чутки"). До роботи над рецензіями залучалися тодішні популярні діячі О. Дорошкевич, А. Кримський, С. Петлюра та ін.³

1920 р. М. Зеров одружується з Софією Лободою і починає серйозно замислюватися щодо наукової праці: вийшли підготовлені ним "Антологія римської поезії" та "Нова українська поезія", які стали помітним явищем у тогочасному літературному житті.

Таким чином, асоціативне мислення притаманне більшою чи меншою мірою кожній людині. Виховуючись у соціумі вона у будь-який спосіб знаходить собі авторитетів, зазвичай батьків, і впродовж всього життя намагається наслідувати поведінку, морально-етичні норми, світогляд, засвоєні з дитинства. М. Зеров мав свій життєвий досвід, відбув свої "університети", опинившись в українському інтелектуальному середовищі. У соціальній стратифікації тодішнього радянського суспільства він опинився у соціальній групі, яка стала уособленням консерватизму, "старорежимщини", проповідником занедбаних античних та середньовічних літературних стилів, зокрема сонету. До таких персон влада з самого початку ставилася підозріло, а потім почала викривати, як "буржуазних націоналістів". Шлях М. Зерова не був його особистим шляхом – ним пройшла переважна більшість української патріотично налаштованої еліти 1920-30-х рр.

М. Зеров прямо не "поліз" до політичної боротьби, зосередився на науці. Показовим є процес повернення його до українців – репресований, більш врівноважений М. Зеров виринув на

поверхню з першою хвилею реабілітації часів хрущовської "відлиги".

Оскільки за М. Грушевським, "культура – один з найбільш стабільних чинників історичного процесу", то існування такої талановитої особистості зайвий раз доводить, що український народ не дуже щасливий у політичному сенсі, має надзвичайно тривалу традицію культурних діячів, гідних того, щоб ними пишалися не тільки українці, а й світова культура в цілому.

У сучасних умовах відсутності загальнонаціональних героїв занадто витончений, рафінований, інтелектуальний М. Зеров цілком міг би заповнити лакуну. Прихильники української державності прийняли його б беззаперечно, інтелектуальній еліті імпонувала б глибина й широта його світогляду.

¹ Лупа Грабуздов. Режим доступу: http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/use/second_book/part2.pdf.

² Трудовой список Зерова Николая Константиновича // ЦДАМЛМ України. Ф.28. Оп.1. Од.зб.172. Арк. 4.

³ Книгарь Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%8C>.

References

- Bryuhoveckij V. U spravi profesijnogo perekładactva iz zapiznennyam // Nash suchasnik Mikola Zerov. Luck. VMA "Teren", 2006. S.65-71.
- Rilskij M. Mikola Zerov – poet i perekładach // Zibrannya tvoriv u dvadcyati tomah. Tom 13. K. 1986. S. 474-486; Nevskaya Yu.V. M. Hvilovij ta M. Zerov yak teoretiki literaturnogo vidrodzhennya // M. Hvilovij. Problemi tvorchosti. Tezi dopovidej mizhvuzivskoyi naukovoji konferenciji, prisyachenoji 100-richchju vid dnya naro-dzhennya pismennika. Harkiv. HDPI. 1993. S. 10; Kiyivski neoklasiki: Antologiya. K. Smoloskip. 2015. 920 s.; Nash suchasnik Mikola Zerov. Luck. Teren. 2006. 368 s.; Petrov V. Diyachi ukrajinskoyi kulturi – zhertvi bilsho-vistskogo teroru. K. Voskresinnya. 1992. 80 s.; Calik S.M., Selegej P.O. Tayemnici pismennickih shuhlyad: De-tektivna istoriya ukrajinskoyi literaturi. 2–ge vid. K. Nash chas. 2011. 352 s.; Andreyev V. Viktor Petrov. Narisi intelektualnoji biografiji vchenogo: Monografiya. Dnipropetrovsk. Gerda. 2012. 476 s.; Shkandrij M. Modernisti, marksisti i naciya. Ukrayinska literaturna diskusiya 1920 h rokiv. K. Nika-Centr. 2015. 384 s.
- Centralnij derzhavnij arhiv vishih organiv vladi ta derzhavnogo upravlinnya Ukrayini (CDAVO Ukrayini). F.5. Op.2. Spr.2712; F.166. Op.4. Spr.180; Op.10. Spr.1374. Centralnij derzhavnij arhiv gromadskih ob'yed-nan Ukrayini (CDAGO Ukrayini). F.1. Op.20. Spr.1852.Spr.2018. Centralnij derzhavnij arhiv kino-foto-fono dokumentiv Ukrayini (CDAKFFD Ukrayini). Z-186036 (M. Zerov) tosho.
- Burevij K. Yevropa chi Rosiya: shlyahi rozvitku suchasnoji literaturi. Moskva. Nakladom avtora. 1926. 40 s., Gan Ya. Pid guchni opleski prisutnih // Proletarska pravda. 1933. 10 grudnya (№273 (3585)). S. 4; Shupak S. Proti nacionalizmu v literaturi // Komunist Ukrayini. 1933. 22 lipnya (№181); Zerov M. Yevropa – prosvita – osvita – liknep // Zhittya i revolyuciya. 1925. №6-7. S.68-71; Pilipenko S. Shmat ostannij // Kultura i pobut. 1926. 4 kvitnya; Smik P. Pro tvorciv, "chitabelnist" i te, sho statistika v literaturi rich garna, ale ne zavshe, a demagogiya i pidtasovka zovsim – ni // Kultura i pobut. 1925. 9 kvitnya tosho.
- Zerov M. List do Sergiya Yefremova // Zerov M. Vibrani tvori. K. Smoloskip. 2015. S.660; Hvilovij M. Li-sti do M. Zerova // Hvilovij M. Tvori: U 2 tt. T. 2. S. 840-881; Listi M. Zerovu // CDAML M Ukrayini. F.28. Op.1. Od.zb.169. Ark.1-3.
- Yefremov S.O. Shodenniki, 1923-1929. K. ZAT "Gazeta "Rada". 1997. 848 s., Shodennik Arkadiya Lyubchenka. Lviv-Nyu-York.1999. 383 s.
- Arhiv sluzhbi bezpeki Ukrayini. D№48570 fp. T.1 (protokoly doprosiv Zerova N.K.).
- Zerov D. Mikola Zerov (Do 80-richchya z dnya narodzhennya) // Centralnij derzhavnij arhiv-muzej literaturi ta mistectva Ukrayini (CDAML M Ukrayini). F.28. Op.1. Od.zb.189. Ark. 13; Nash suchasnik Mikola Zerov. Luck. VMA "Teren". 2006. 368 s.; Korzh O. Ellan-Blakitnij, Semenko, Sosyura, Hvilovij ta inshi // Prapor. 1989. №1. S.53-88; Kostyuk G. Zustrichi i proshannya. Kniga persha. Edmonton. 1987. 743 s.; Smolich Yu. Rozpovid pro nespo-kij. K. Radyanskij pismennik. 1968. 286 s.
- Maslijchuk V. Slobidska Ukrayina. K. 2008.72 s.
- Bilokin S. Mikola Zerov // Nash suchasnik Mikola Zerov. Luck. VMA "Teren". S. 199-272.
- Zerov D. Mikola Zerov (Do 80-richchya z dnya narodzhennya) // Zhittya i slovo. 1970. 25 travnya // CDAML M Ukrayini. F.28. Op.1. Od.zb.189. Ark. 13.
- Istoriya mist i sil URSR. Sumska oblast. K. 1973. 694 s.
- Trudovoj spisok Zerova Nikolaya Konstantinovicha // CDAML M Ukrayini. F.28. Op.1. Od.zb.172. Ark.1-4.
- Danilevich Vasil Yevtimovich. Rezhim dostupu: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23436
- Galushko V. Zerovi // Zorya Poltavshini. – 1971. – 30 travnya.
- Trudovoj spisok Zerova Nikolaya Konstantinovicha // CDAML M Ukrayini. F.28. Op.1. Od.zb.172. Ark.1-4.
- Zerov M. List do Sergiya Yefremova // Zerov M. Vibrani tvori. K. Smoloskip. 2015. S.660.
- Korol O. Zlatopilska gimnaziya: istoriya ta suchasnist. Rezhim dostupu: <http://rius.kiev.ua/journal/5/korol>
- Opolchenie gosudarstvennoe. Rezhim dostupu: https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%AD%D0%A1%D0%91%D0%95/%D0%9E%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B
- Panchenko V. Nikolaj Zerov: tri leta v Zlatopole // Den (Kiev). 2002. 25 oktyabrya. Rezhim dostupu: <http://day.kyiv.ua/ru/article/ukraina-incognita/nikolay-zerov-tri-leta-v-zlatopole>
- Panchenko V. "Lozha" Narbuta // Ukrayinskij tizhden. 2014. 29 chervnya. Rezhim dostupu: <https://tyzhden.ua/History/112656>
- Zerov M. Moyi zustrichi z G.I. Narbutom [Elektronna kopiya] // Bibliologichni visti. 1927. №1. S.102-105. Rezhim dostupu: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8030>
- Lupa Grabuzdov. Rezhim dostupu: http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/use/second_book/part2.pdf
- Zerov M. Na umolchaniye melnici fimi lnoyi. Rezhim dostupu: www.s-bilokin.name/Culture/NarbuttDiariusz/FamilyMill.html
- Panchenko V. Mikola Zerov u "storozterzanomu" Kiyevi (1917-1918) (iz majbutnoji knizhki) // Slovo i chas. 2014. №10. S.44-53. Rezhim dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/150056/06-Panchenko.pdf?sequence=1>
- Nacionalnij hudozhnij muzej Ukrayini / National Art Museum of Ukraine. Rezhim dostupu: <https://www.facebook.com/namu.museum/posts/10155563198848144/>
- Knigar Rezhim dostupu: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%8C>